

Stilistički pogledi Marka Soljačića

Kresonja, Ivana

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:242145>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-19**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij hrvatskog jezika i književnosti

Ivana Kresonja

Stilistički pogledi Marka Soljačića

Završni rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Jadranka Mlikota

Osijek, 2020.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet u Osijeku

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Katedra za suvremeni hrvatski jezik

Preddiplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti

Ivana Kresonja

Stilistički pogledi Marka Soljačića

Završni rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, polje filologije, grana kroatistike

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Jadranka Mlikota

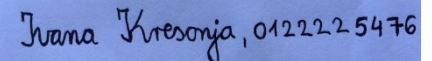
Osijek, 2020.

Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam rad *Stilistički pogledi Marka Soljačića* samostalno napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 27. kolovoza 2020.

Ivana Kresonja, 0122225476

Ime i prezime studenta, JMBAG

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Hrvatski jezik u prvoj polovici 20. stoljeća.....	2
2.1. Jezično savjetništvo u prvoj polovici 20. stoljeća	4
3. <i>Jezični i stilistički savjetnik</i> Marka Soljačića	5
3.1. Barbarizmi	7
3.2. Vještina pisanja.....	13
3.3. Primjeri loša jezika i stila	17
4. Zaključak	20
5. Literatura	22
5.1. Izvori.....	23

Sažetak

U radu se analiziraju stilistički pogledi Marka Soljačića koje je iznio u *Jezičnom i stilističkom savjetniku* 1939. godine kada se u novim sociopolitičkim okolnostima u Banovini Hrvatskoj nastoji restandardizirati hrvatski jezik jer se desetljećima, djelovanjem hrvatskih vukovaca, nalazio u neravnopravnom položaju prema srpskome. Soljačić se ipak u pisanju savjetnika oslanja na vodećeg hrvatskog vukovca prve polovice 20. stoljeća, Tomu Maretića, uvodno navodeći da mu je uzor njegov *Antibarbarus* objavljen u *Gramatici i stilistici hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* (1889.). U ovome radu iznose se Soljačićevi zahtjevi dobra stila te se uspoređuju s Maretićevim stilističkim pogledima. Cilj je pokazati u kojoj je mjeri Soljačić doista u pisanju oslonjen na Maretića, poglavito kada je riječ o tzv. barbarizmima, riječima koje Maretić smatra nepotrebnima u hrvatskom jeziku, a u kojoj mjeri savjetnikom ipak pridonosi restandardizaciji hrvatskoga jezika.

Ključne riječi: hrvatski jezik, jezično savjetništvo, Marko Soljačić, Tomo Maretić, barbarizmi, stil

1. Uvod

Gotovo cijelu prvu polovicu dvadesetoga stoljeća obilježila je filološka škola i filološki program hrvatskih vukovaca. Hrvatskim se vukovcima nazivaju hrvatski filolozi koji su u posljednjem desetljeću 19. stoljeća počeli zastupati ideje srpskog jezikoslovca Vuka Stefanovića Karadžića i za osnovicu hrvatskoga standardnoga jezika odabrali novoštokavski dijalekt koji je u svojim djelima zabilježio upravo Karadžić. Ubrzo je zavladao štokavski purizam kao težnja za uklanjanjem iz jezika svega što ne pripada štokavskom narječju, čime je hrvatska tronarječnost, kao i cjelokupna hrvatska baština, bila potpuno zanemarena. Među prve se štokavske puriste ubraja Tomo Maretić koji 1899. godine objavljuje *Gramatiku i stilistiku hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*,¹ zasnovanu isključivo na Karadžićevim i Daničićevim djelima. Zbog Dodatka stilistici poznatijeg kao *Antibarbarus*, u kojem navodi barbarizme te predlaže odgovarajuće zamjene, njegova se *Gramatika i stilistika* smatra početkom hrvatskog jezičnog savjetništva (Rišner, 2006: 367). Po uzoru na nju, napisao je i objavio 1939. godine Marko Soljačić *Jezični i stilistički savjetnik*. Primijetivši da u knjigama i časopisima ima mnogo jezičnih i stilističkih pogriješaka te da pisci pišu kao da im je „materinji jezik sasvim nepoznat” (Soljačić, 1939: 3), odlučuje napisati savjetnik koji će obuhvatiti sva sporna pitanja gramatike i pravopisa, ali i dati savjete o dobrom stilu pisanja. Cilj je ovoga rada iznijeti stilističke poglede Marka Soljačića te ih usporediti s Maretićevim, ali i uočiti slijedi li Soljačić u potpunosti Maretićeve savjete ili pak od njih odstupa iznoseći vlastita razmišljanja i stavove. U radu će, nakon prikaza položaja hrvatskoga jezika i jezičnih savjetnika u prvoj polovici 20. stoljeća, biti uspoređene riječi iz Maretićeva *Antibarbarusa* i Soljačićevih *Barbarizama* koje su navedeni autori smatrali nepoželjnima u hrvatskome jeziku te za njih predlagali zamjene. Upravo su leksički savjeti, uz pravopisne, morfološke, tvorbene i sintaktičke, imali velik utjecaj na normiranje hrvatskoga jezika. Oba su autora pisala o odlikama dobra stila upozoravajući na najčešće pogriješke koje tekst čine nejasnim. U ovome će radu biti prikazani Soljačićevi zahtjevi dobra stila, kao i savjeti za pisanje u „narodnom duhu” (Soljačić, 1939: 132). Na samome kraju bit će iznesen zaključak o stilističkim pogledima Marka Soljačića.

¹Dalje u radu naziv *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* kratim u *Gramatika i stilistika*.

2. Hrvatski jezik u prvoj polovici 20. stoljeća

U posljednjem desetljeću 19. stoljeća smjenom filoloških škola hrvatski su filolozi počeli zastupati ideje srpskog jezikoslovca Vuka Stefanovića Karadžića preuzevši njegovu koncepciju književnoga jezika kojoj je osnovica narodni govor zabilježen u narodnim pjesmama i pripovijetkama koje je prikupio upravo Karadžić. Gotovo cijelu prvu polovicu 20. stoljeća obilježio je filološki program hrvatskih vukovaca koji su odabravši novoštokavski dijalekt za osnovicu hrvatskog standardnog jezika zanemarili hrvatsku književnojezičnu tradiciju. Nedugo potom zavladao je jezični, odnosno štokavski purizam, kao težnja za uklanjanjem svega što ne pripada štokavskom narječju, odnosno svega što nije potvrđeno u djelima Vuka Stefanovića Karadžića i Đure Daničića. Unitarna jezična nastojanja oko hrvatsko-srpskog jezičnog i pravopisnog ujedinjenja prvi je iznio srpski profesor i političar Jovan Skerlić 1913. u javnom predavanju pod nazivom *Istočno ili južno narječje?* (Samardžija, 2006: 11). Njegova ideja bila je da Hrvati napuste (i)jekavicu („južno narječje”) i preuzmu ekavicu („istočno narječje”), a Srbi napuste ćirilicu i preuzmu latinicu. Godinu dana nakon provedena je tzv. Skerličeva anketa u kojoj su hrvatski, srpski i slovenski književnici, jezikoslovci i javni djelatnici iznosili svoja mišljenja o Skerličevu prijedlogu. Pojedini su se mladi hrvatski književnici slagali sa Skerličevim prijedlogom te pristali ijekavicu (i hrvatski jezik) zamijeniti ekavicom (zapravo srpskim jezikom) iz čega se razvio pokret hrvatskih mladoekavaca kojemu se priključio i Marko Soljačić (Samardžija, 2018: 17). Proglašenjem Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca 1918. zaživjele su ideje o oblikovanju zajedničkog jezika Hrvata i Srba:

„Spoznaja, da između hrvatskoga i srpskoga jezika nema nikakvih razlika, već da je to jedan jezik s dva različita imena, kao što su Hrvati i Srbi jedan narod s dva plemenska imena, toliko je danas raširena, da danas u ozbiljnu govoru nitko i ne pomišlja na to, da hrvatski jezik odijeli od srpskoga i obratno” (Fancev, 1921: 151, navedeno u Samardžija, 2006: 12).

Vidovdanskim ustavom donesenim 1921. utemeljena je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca u kojoj je službenim jezikom proglašen srpsko-hrvatsko-slovenački. Međutim, srpski se jezik počeo nametati Hrvatima u svim područjima javnog i društvenog života. Hrvatska pravopisna norma bila je određena *Pravopisom hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1921.) Dragutina Boranića, a srpska *Pravopisom srpskohrvatskog književnog jezika* (1923.) Aleksandra Belića. Budući da su između hrvatske i srpske pravopisne tradicije postojale razlike, Ministarstvo prosvjete naredilo je uklanjanje tih smetnji te usklađivanje Boranićeva i Belićeva pravopisa. Godine 1929. objavljeno

je *Pravopisno uputstvo za sve osnovne, srednje i stručne škole Kraljevine S. H. S.*² koje je potpisao tadašnji ministar prosvjete Božidar Maksimović (zvan Boža Kundak). *Pravopisno uputstvo* predstavljalo je temeljni dokument jugoslavenske jezične unitarističke politike (Bašić, 2006: 327), a oslanjalo se većim dijelom na Beličev pravopis. Hrvatska pravopisna tradicija time je nasilno ujednačena s Beličevom srpskom te počela padati pod sve veći velikosrpski utjecaj (Bašić, 2006: 209). Zbog potiskivanja hrvatskoga jezika, nametanja srbijanskog nazivlja te ulaska brojnih srbizama u hrvatski jezik, među hrvatskim se jezikoslovcima javila težnja za očuvanjem hrvatskoga jezika. Za skrb o hrvatskome jeziku i pravopisu od 1936. godine bilo je zaduženo Društvo „Hrvatski jezik” čiji su članovi bili hrvatski filolozi i ugledni Hrvati: Tomo Matić (od 1937. predsjednik), Stjepan Ivšić (potpredsjednik), Blaž Jurišić, Mate Ujević i drugi. Njihova zadaća bila je njegovanje hrvatskoga jezika, njegovo unapređivanje, čuvanje njegova duha te nastojanje oko pravilne upotrebe na svim područjima govora i pisanja (Samardžija, 2012: 369). Prestankom djelovanja Društva „Hrvatski jezik” 1938. godine osnovan je Pokret za hrvatski književni jezik na čelu s Blažom Jurišićem u kojemu su djelovali nevukovski i protuvukovski orijentirani mladi jezikoslovci. Bili su dobro upućeni u narav i zakonitosti književnoga, odnosno standardnoga jezika, a razvili su i nov pristup odnosu hrvatskog i srpskog jezika (Samardžija, 2012: 429):

„Bez obzira na veliko područje sličnosti, koje postoji između hrvatskoga i srpskoga suvremenoga književnog jezika, ni povijest razvoja ni stvarno današnje jezično stanje ne dopušta, da se hrvatski i srpski književni jezik smatraju jednim jedinim »srpskohrvatskim« ili »hrvatskosrpskim« jezikom, jer bi svako takvo sjedinjavanje dvaju svojesmjernih književnih jezika krnjilo potpunost i nezavisnost hrvatskog jezičnog zakonodavstva” (Krstić, 1941: 15, navedeno u Samardžija, 2018: 33).

Konačno, 1939. godine uspostavom Banovine Hrvatske kao zasebne teritorijalne jedinice unutar Kraljevine Jugoslavije, Hrvatska je dobila zakonodavnu, upravnu i sudsku autonomiju, što je bio prvi korak prema hrvatskoj nezavisnosti. Hrvatski jezik koji je dotada bio potiskivan i rashrvaćivan polako se počeo vraćati u svoje okvire: „Već su u Banovini Hrvatskoj političke prilike postale povoljne za hrvatski jezik tako da se moglo poraditi na pohrvaćivanju i povratku hrvatskoga jezika u njegove naravne okvire (...)” (Ham, 2006: 187). Afirmaciji i legitimiranju hrvatskoga jezika uvelike su pridonijeli Petar Guberina i Kruno Krstić objavivši 1940. knjižicu *Razlike između*

²Dalje u radu naziv *Pravopisno uputstvo za sve osnovne, srednje i stručne škole Kraljevine S. H. S.* kratim u *Pravopisno uputstvo*.

hrvatskoga i srpskoga književnog jezika u kojoj su dokazali da su hrvatski i srpski jezika dva različita jezika koja se ne mogu svesti pod isti naziv:

„(...) želi li tko književni jezik Srba i Hrvata nazivati centaurskim imenom srpskohrvatskim, bilo mu uzdravlje, ali kad hoće dokazati, da je to jedan te isti književni jezik, morat će se pozabaviti mandrakovskim poslom: u ništa pretvoriti one razlike, koje postoje između jednoga i drugoga književnog jezika i koje smo Guberina i ja u svojoj knjizi iznijeli” (Krstić, 1941, navedeno u Samardžija, 2018: 39).

Proglašenjem Nezavisne Države Hrvatske 1941. hrvatski jezik postaje sredstvo širenja i učvršćivanja ustaške ideologije putem *zakonskih odredaba*³ i *provedbenih naredaba*.⁴ Završetak Drugoga svjetskoga rata i promjene državnoga okvira u kojem se nalazilo hrvatsko jezično područje označio je povratak serbokroatizmu, odnosno programu jezične unifikacije, stvaranju jednoga, srpskohrvatskoga jezika (usp. Auburger, 2009: 152–172).

2.1. Jezično savjetništvo u prvoj polovici 20. stoljeća

Jezično je savjetništvo poseban tip jezikoslovne djelatnosti u kojoj na vidjelo dolaze najfrekventnije jezikoslovne teme i problemi te načini njihova rješavanja. Jezični savjetnici, kao zbirke jezičnih savjeta, ponajbolje oslikavaju i korisničke jezične interese i vladajuće jezične stavove (Badurina, 2010: 75) te su, uz temeljne jezične priručnike (pravopis, gramatiku i rječnik), važan čimbenik u normiranju jezika. S druge pak strane savjetnici su „jedan od važnijih instrumenata i svjedoka jezične kulture. Pojavljuju se tada kad je stanje jezične kulture loše, kad ih to stanje prizove” (Barić i dr., 1999:10, navedeno u Morić Mohorovičić, Vlastelić, 2012: 517).

Početak jezičnog savjetništva smatra se pojava Maretićeve *Gramatike i stilistike* iz 1899. godine zbog Dodatka stilistici poznatijeg kao *Antibarbarus* (Rišner, 2006: 367). Jezični su se savjeti pojavljivali i ranije u djelima hrvatskih književnika i jezikoslovaca, primjerice Zoranića, Kašića, Zlatarića, Reljkovića (Protuđer, 2004), ali nisu bili tiskani ni kao dijelovi gramatika ni kao

³Prva zakonska odredba bila je *Zakonska odredba o osnivanju Hrvatskog državnog ureda za jezik* (HDUJ) izdana u travnju 1941. Ravnatelj HDUJ-a bio je Blaž Jurišić.

⁴Prva provedbena naredba izdana je u srpnju 1941. kao *Provedbena naredba k zakonskoj odredbi o osnivanju Hrvatskoga državnog ureda za jezik*. Njome su bile propisane ovlasti i dužnosti HDUJ-a kao što su: potpun nadzor nad hrvatskim jezikom u javnoj usmenoj i pisanoj porabi, skrb o izradbi školskih knjiga i priručnika iz jezičnog područja (pravopisa, slovnice, priručnog rječnika i sl.), jezična suradnja sa zakonodavnim i izvršnim državnim i samoupravnim tijelima prilikom sastavljanja nacrti zakona, odredaba i naredaba, „jezična promičba“ i dr. (Samardžija, 1993: 26).

samostalni savjetnici. U 20. stoljeću jezični savjetnici dobivaju veću ulogu, a može ih se podijeliti u četiri razdoblja (Rišner, 2006: 368–369): prvo razdoblje, odnosno početak 20. stoljeća obilježen je djelovanjem trojice vukovaca: Tome Maretića, Vatroslava Rožića i Nikole Andrića, drugo razdoblje započinje 1939. pojavom savjetnika Marka Soljačića i djelovanjem Krune Krstića i Petra Guberine te završava 1944. godine, a zbog nepovoljne političke situacije treće razdoblje jezičnoga savjetništva započinje tek 1964. godine djelovanjem Ljudevita Jonkea te traje sve do posljednjeg desetljeća 20. st. kada započinje četvrto razdoblje u kojemu je, u svega desetak godina, objavljen velik broj jezičnih savjetnika različitih autora među kojima su najznačajniji Stjepko Težak i Stjepan Babić. Upravo su jezični savjetnici 20. stoljeća imali važnu ulogu u kultiviranju i očuvanju hrvatskoga jezika te buđenju svijesti o njegovoj samosvojnosti (Baraban, 2018: 473).

Godine 1939. objavljen je omanji savjetnik Marka Soljačića. Jezične savjetnike prije njega objavljivali su Vatroslav Rožić (*Barbarizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku*, 1904., 1908., 1913.),⁵ Nikola Andrić (*Branič jezika hrvatskoga*, dva izdanja 1911.) i Tomo Maretić (*Hrvatski ili srpski jezični savjetnik za sve one, koji žele dobro govoriti i pisati književnim našim jezikom*,⁶ 1924). Navedeni su jezikoslovci bili hrvatski vukovci koji su čistoću pojedinih izraza određivali prema pripadanju ili nepripadanju narodnom jeziku, odnosno štokavskom dijalektu (Rišner, 2006: 368). Prema tomu jezični je purizam hrvatskih vukovaca i nazvan štokavskim purizmom, a purističke su se ideje protezale cijelo 20. stoljeće. Maretićev *Jezični savjetnik* u svoje je vrijeme bio dočekan s velikim zanimanjem jer je hrvatski jezik tada bio na sve većim kušnjama i pod sve jačim utjecajem srpskoga jezika pa se počela osjećati potreba za savjetodavnim djelom koje će biti pouzdano stručno pomagalo primjereno potrebama s početka dvadesetih godina (Samardžija, 2012: 97). Soljačiću je upravo Maretićev *Jezični savjetnik* bio jedno od polazišta u pisanju vlastita savjetnika, a u njemu je, za razliku od Maretića, iznio samo opća načela bez ikakvih obrazlaganja.

3. *Jezični i stilistički savjetnik* Marka Soljačića

Kao što je već istaknuto, Soljačić je *Jezični i stilistički savjetnik*⁷ napisao po uzoru na Maretićevu *Gramatiku i stilistiku*. U Predgovoru *Savjetnika* iznosi razloge i svrhu njegova pisanja: prateći i proučavajući radove pisaca uočio je da im nedostaje osnovnog znanja, da ne poznaju

⁵U drugom i trećem izdanju Rožić u naslovu izostavlja pridjev *srpski* te piše o barbarizmima u *hrvatskom* jeziku.

⁶Dalje u radu naslov *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik za sve one, koji žele dobro govoriti i pisati književnim našim jezikom* kratim u *Jezični savjetnik*.

⁷Dalje u radu naslov *Jezični i stilistički savjetnik* kratim u *Savjetnik*.

gramatiku i pravopis, prave velike pogreške u jeziku i pišu kao da nisu „sinovi svoga jezika,” kao da im je „materinji jezik sasvim nepoznat” (Soljačić, 1939: 3). Navodi da je krivnja u tome što nema knjige koja bi obuhvatila sve što piscu treba. Postoji Maretićeva gramatika i druge gramatike, ali one su teško dostupne i nepraktične piscima koji ne traže znanstvena objašnjenja već gotove rezultate. Zbog toga je Soljačić odlučio napisati savjetnik koji će obuhvatiti sva gramatička, pravopisna i stilska pitanja koja su piscu potrebna:

„Nastojao sam da u gramatičkom dijelu dam samo ono što je od praktičke vrijednosti, a pravila sam se dotakao toliko koliko je bilo potrebno za razumijevanje općih principa” (Soljačić, 1939: 3).

Njegov *Savjetnik* čini šest poglavlja: Gramatika, Pravopis, Pravopisni rječnik, Barbarizmi, Vještina pisanja te Primjeri loša jezika i stila. U prvome dijelu Soljačić piše o glasovima, glasovnim promjenama, vrstama riječi i rečenica te glagolskim vremenima, u drugome dijelu o pisanju velikog i malog slova, pisanju složenica i tuđica, prenošenju slogova u drugi redak te interpunkcijskim znakovima. U trećem dijelu, u Pravopisnom rječniku, donosi popis riječi abecednim redom, dok u poglavlju Barbarizmi iznosi popis barbarizama i njihovih zamjena. Obilježja dobrog stila opisuje u poglavlju Vještina pisanja, a u posljednjem poglavlju iznosi primjere loša jezika i još lošija stila.

U Predgovoru Soljačić (1939: 4) navodi i autore i njihova djela koja su mu bila polazištem u pisanju: gramatika je pisana prema našim⁸ priznatim gramatikama, posebice Maretićevoj, a za pisanje Pravopisa poslužilo mu je *Pravopisno uputstvo* Ministarstva prosvjete i *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1930.) Dragutina Boranića. Za pisanje Barbarizama koristio se Maretićevim *Jezičnim savjetnikom*, Rožičevim *Barbarizmima u hrvatskom ili srpskom jeziku*, Andrićevim *Braničem jezika hrvatskoga* i Šimčikovim *Jezičnim bilješkama*. Za poglavlje Vještina pisanja poslužio se djelima o teoriji književnosti Katarine Bogdanović i Pauline Lebl-Albale, a za Primjere loša jezika i stila koristio se nespretno oblikovanim rečenicama iz knjiga naših pisaca. Na kraju Predgovora zahvaljuje Božidaru Strižiću koji je izdao *Savjetnik* u Nakladi školskih knjiga Savske banovine.

Budući da se u vrijeme objavljivanja *Savjetnika* javila težnja za očuvanjem hrvatskoga jezika, isticanjem njegove samostalnosti i jezičnih osobnosti te isticanjem razlika između hrvatskoga i srpskoga jezika (Rišner, 2006: 377), *Savjetnik* kao što je Soljačićev, zbog pravopisne

⁸Soljačić jezik naziva *našim*, a ne *hrvatskim*, što svjedoči o nesamosvojnosti i utjecaju tadašnje jezične (ali ne samo jezične) politike (Baraban, 2018: 450).

unifikacije i Maretićeva stila,⁹ nije mogao napraviti značajan preokret u razvoju hrvatskoga jezika, kao što je to napravio godinu dana kasnije objelodanjen savjetnik Krune Krstića i Petra Guberine *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika*. Ipak, važno je propitati pridonosi li ipak Soljačić *Savjetnikom* restandardizaciji hrvatskoga jezika u novim sociopolitičkim prilikama poglavito kada je riječ o leksičkom jezičnom sloju. Stoga će se u nastavku rada pozornost usmjeriti trima poglavljima Soljačićeva *Savjetnika* – Barbarizmima, Vještini pisanja te Primjerima loša jezika i stila – jer su upravo ona sadržajno usmjerena leksičkim i stilističkim pitanjima. Dane će Soljačićeve preporuke biti uspoređene s Maretićevima koje iznosi u dvama poglavljima *Gramatike i stilistike*: u Pristupu u stilistiku (Maretić, 1899: 653–688) i u Dodatku stilistici (Maretić, 1899: 688–699).

3.1. Barbarizmi

Četvrto poglavlje Soljačićeva *Savjetnika* čini popis barbarizama podijeljen u dva stupca: s lijeve strane u stupcu *Ne valja* navedeni su barbarizmi koji su smetnja jezičnoj čistoći, a s desne strane u stupcu *Dobro je* iznesene su njihove zamjene. U predgovoru *Savjetnika* Soljačić (1939: 3) iznosi da se bez toga poglavlja knjiga ne bi mogla ni zamisliti ako se ima na umu njezina svrha. Također navodi da je cijeli *Savjetnik* izrađen prema našim poznatim i priznatim gramatikama, osobito Maretićevoj, a za pisanje poglavlja o barbarizmima poslužio se, kao što je već u prethodnom poglavlju spomenuto, Maretićevim *Jezičnim savjetnikom*, Rožićevim *Barbarizmima*, Andrićevim *Braničem* i Šimčikovim *Jezičnim bilješkama*. Većinu savjeta iz navedenih purističkih djela Soljačić nekritički prenosi u svoj *Savjetnik* (Ostojić, 1939: 1,2, navedeno u Samardžija, 2012: 280).

Budući da Soljačić (1939: 3) želi onima koji pišu ponuditi „na okupu sve što je potrebno znati za pismeno izricanje misli,” u Barbarizmima ne navodi podrijetlo riječi niti pojašnjenja izraza kao što to čini Maretić. Želi da savjetnik bude koristan svakome čovjeku koji „ne traži naučnih razlaganja, nego hoće gotove rezultate” (Soljačić, 1939: 3). Popis barbarizama iznosi stupačno, stoga je tekst pregledniji i pristupačniji od Maretićeva *Antibarbarusa*. U ovome će poglavlju biti uspoređeni pojedini barbarizmi i preporučane zamjene koje navodi Maretić u *Antibarbarusu*, a preuzima ih ili za njih Soljačić daje svoju zamjenu.

⁹Nataša Bašić (2006: 445) navodi da je Soljačićev *Savjetnik* pisan pod snažnim utjecajem Maretićeve *Gramatike i stilistike* iz 19. stoljeća i njezine novoštokavske isključivosti, s pravopisnim rješenjima kakva su bila nametnuta *Pravopisnim uputstvom* iz 1929. godine.

Maretić (1899: 688) u Dodatku stilistici (u Antibarbarusu) donosi „popis običnijih barbarizama s naznakom, kako je mjesto njih bolje govoriti i pisati.” Slijedeći ideju štokavskog purizma, Maretić je iz jezika nastojao ukloniti sve riječi koje ne pripadaju štokavskom narječju, posebno kajkavizme. Tronarječnost hrvatskoga jezika ometala je ideju zajedništva hrvatskoga i srpskoga jezika budući da su u hrvatskome jeziku postojale (odnosno postoje) riječi koje Srbi u svojem jeziku nemaju ili za koje imaju drugačiji sadržaj (Baraban, 2018: 448). Zbog toga su štokavski puristi protjerali one riječi koje pripadaju kajkavskom i čakavskom narječju. Maretić (1899: 684) dopušta uporabu samo onih kajkavizama (i drugih riječi) za koje književni jezik nema dobrih zamjena, primjerice *rubac*, *šum*, a one kajkavizme za koje štokavci imaju svoju riječ proglašava *rdavim* i *zališnim*, pa tako riječ *prhak* zamjenjuje štokavskom riječju *buhav*, *buhavan*. U Tablici 1. navedene su kajkavske riječi koje je Maretić proglašavao *rdavim*, a preuzeo ih je Soljačić te odgovarajuće zamjene koje za njih daju navedeni autori.

Tablica 1. Odnos prema kajkavizmima u Maretićevoj *Gramatici i stilistici* i Soljačićevu *Savjetniku*

Kajkavizmi	Maretić, 1899.	Soljačić, 1939.
<i>akoprem</i>	<i>premda</i>	<i>premda, makar, ako i, iako</i>
<i>bedast</i>	<i>lud</i>	<i>lud, budalast</i>
<i>bjelanjak</i>	<i>bjelance</i>	
<i>darežljivost</i>	<i>podatljivost, podašnost</i>	
<i>osebujni/osebujan</i>	<i>osobit</i>	
<i>propuh</i>	<i>promaha</i>	<i>promaha, promaja</i>
<i>silno</i>	<i>vrlo, veoma, jako, zdravo</i>	<i>vrlo, mnogo</i>
<i>tjedan</i>	<i>nedjelja, sedmica</i>	

Iz tabličnog je prikaza razvidno kako je većina kajkavizama, koje Maretić i Soljačić smatraju nepotrebnima u hrvatskom jeziku, i danas dijelom aktivnoga leksika hrvatskih govornika (*bedast*, *bjelanjak*, *darežljivost*, *osebujni/osebujan*, *propuh*, *silno*, *tjedan* (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>)), a samo je leksem *akoprem* arhaizam (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>). Maretićeve i Soljačićeve zamjene za riječi *bjelanjak*>*bjelance*, *propuh*>*promaha/promaja* i *tjedan*>*nedjelja/sedmica* danas se smatraju

regionalizmima i lokalizmima (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>) i nisu dijelom hrvatskoga standardnoga jezika.

Osim kajkavizama Maretić navodi slavenske i neslavenske¹⁰ tuđice, provincijalizme,¹¹ arhaizme¹² i neologizme¹³ koji štete književnome jeziku i koje treba zamijeniti štokavskim riječima. Soljačić u svojim Barbarizmima navodi svega nekoliko neslavenskih tuđica, provincijalizama i arhaizama preuzetih od Maretića: riječ *kazan*¹⁴ turskoga podrijetla zamjenjuje riječju *kotao*, a mađarske riječi *fela* i *trh* zamjenjuje riječima *vrsta* i *breme* (Soljačić, 1939: 101, 97, 122). Glagole *jašiti* i *prenavljati se*, koje Maretić (1899: 690, 694) određuje kao provincijalizme, Soljačić (1939: 100, 113) zamjenjuje glagolima *jahati* i *pretvarati se*. Također preuzima i smatra barbarizmima sljedeće arhaizme: *biljisati* (umjesto toga: *biglisati*), *dočim* (umjesto toga: *dok*), *koli*, *toli* (umjesto toga: *koliko*, *toliko*), *udo* (umjesto toga: *ud*) (usp. Soljačić, 1939: 93, 96, 101, 122).

Slavenske su tuđice riječi preuzete iz ruskog i češkog jezika. Pojedine riječi prisutne su u oba jezika, stoga se ne može odrediti iz kojeg točno jezika potječu. Takve su, primjerice, riječi *nabožan* i *ogroman* koje Maretić (1899: 691) i Soljačić (1939: 104, 107) zamjenjuju riječima *pobožan* i *golem*. U Tablici 2. prikazane su riječi ruskog i češkog podrijetla za koje postoje odgovarajuće zamjene u štokavskom narječju.

Tablica 2. Odnos prema slavenizmima u Maretićevoj *Gramatici i stilistici* i Soljačićevu *Savjetniku*

Slavenizmi		
riječi ruskog podrijetla	Maretić, 1899.	Soljačić, 1939.
<i>izlišan</i>	<i>zališan</i>	

¹⁰Neslavenske tuđice, odnosno riječi iz latinskog i grčkog jezika, iako naziva učenim riječima, Maretić (1899: 682) zamjenjuje „našim lijepim riječima,” pa tako riječi *literatura*, *poezija*, *familija* i *termin* zamjenjuje riječima *književnost*, *pjesništvo*, *porodica* i *rok*. Soljačić ne preuzima i ne navodi spomenute riječi u Barbarizmima.

¹¹Maretić (1899: 685) navodi da provincijalizme, riječi koje se govore samo u ponekim krajevima, ne treba unositi u književni jezik jer nisu poznate svim štokavcima. Takav je, primjerice, slavonski provincijalizma *dojiti* u značenju *musti* i dubrovački provincijalizam *grub* u značenju *ružan*.

¹²Arhaizmi su riječi koje u narodu više ne žive i koje treba upotrebljavati samo ako za njih današnji jezik nema dobrih zamjena, npr. *žrtva*, *odvjetnik*, *oporuka* (Maretić, 1899: 685).

¹³Neologizmi su riječi koje su načinili književnici u novije vrijeme, a dobri su samo oni neologizmi koji su nastali u duhu narodnoga jezika, primjerice *duhovit*, *odbor*, *pjesnik*, *sukob* (Maretić, 1899: 686).

¹⁴Soljačić vrlo rijetko, uz svega nekoliko riječi, navodi njihovo podrijetlo. Tako je upravo uz riječ *kazan* naveo da je turskog podrijetla.

<i>izviniti</i>	<i>oprostiti</i>	
<i>nevježa</i>	<i>neznalica</i>	<i>neznalica, neznajša</i>
<i>opredijeliti</i>	<i>odrediti</i>	
<i>uslijed (čega)</i>	<i>poradi, zbog (čega)</i>	
riječi češkog podrijetla		
<i>bilina, rastlina</i>	<i>biljka</i>	
<i>dostatan</i>	<i>dovoljan</i>	
<i>ogavan</i>	<i>gadan</i>	
<i>opetovati</i>	<i>ponoviti, ponavljati</i>	
<i>osloviti (koga)</i>	<i>govoriti, progovoriti, reći (kome)</i>	
<i>plodina</i>	<i>plod</i>	
<i>veleban</i>	<i>veličanstven</i>	

Izdvojeni leksemi u Tablici 2. pokazuju kako je većina Maretićevih i Soljačićevih zamjena za ruske i češke riječi, unatoč preporuci da ih ne treba upotrebljavati u jeziku, danas dio hrvatskoga standardnoga jezika (primjerice *zališan*, *oprostiti*, *neznalica*, *biljka*, *dovoljan*, *ponoviti*, *plod* (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>)). Za slavenizme *bilina/rastlina*, *nevježa* i *plodina* Maretić i Soljačić predlažu zamjene koje su većim dijelom i danas pripadne suvremenom hrvatskom leksiku (*biljka*, *neznalica*, *plod* (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>)), a samo je izvan suvremenoga hrvatskoga standarda leksem *neznajša* koji, uz *neznalicu*, bilježi Soljačić.

Nadalje Maretić (1899: 685, 686) iznosi da su neologizmi jeziku potrebni onda kada „novi pojmovi silom provaljuju u narode.” Tada se za nove pojmove, smatra Maretić, grade i nove riječi koje trebaju biti oblikovane u duhu narodnoga jezika. Razlikuje dvije vrste *rdavih* neologizama, odnosno barbarizama: prvo su riječi koje su prijevod iz tuđih jezika (najviše iz njemačkoga), a drugo su riječi koje nisu oblikovane u duhu narodnoga jezika. Upravo je i u Soljačićevu *Savjetniku* najviše primjera neologizama nastalih kao prijevod njemačkih riječi (Cvjetičanin, 2017: 46), a prikazani su u Tablici 3.

Tablica 3. Odnos prema neologizmima u Maretićevoj *Gramatici i stilistici* i Soljačićevu *Savjetniku*

Neologizmi (nastali od njemačkih riječi)	Maretić, 1899.	Soljačić, 1939.
<i>bezuvjetno</i>	<i>svakako</i>	
<i>bogat</i>	<i>obilan (obilna biblioteka, obilan ribolov)</i>	
<i>djelokrug</i>	<i>područje</i>	
<i>dorastao (čemu)</i>	<i>podoban (za što)</i>	<i>sposoban (za što)</i>
<i>izgledati/ izgleda</i>	<i>biti kao</i>	<i>čini se</i>
<i>miomiris, miomirisan</i>	<i>miris, mirišljiv</i>	
<i>(biti) napadan</i>	<i>padati u oči</i>	<i>udarati u oči</i>
<i>osvjedočiti se</i>	<i>uvjeriti se</i>	
<i>počivati (na zakonu)</i>	<i>temeljiti se (na zakonu), biti osnovan (na zakonu)</i>	
<i>poduzeti (mjere)</i>	<i>pothvatiti se</i>	<i>pobrinuti se, postarati se (o čemu)</i>
<i>ponašati se</i>	<i>vladati se</i>	
<i>posvetiti se (čemu)</i>	<i>dati se (na što)</i>	
<i>priključiti se</i>	<i>pristati (s kim), pridružiti se (kome, čemu)</i>	
<i>upotreba, uporaba</i>	<i>poraba</i>	

Iz popisanih je neologizama u Tablici 3. razvidno da Soljačić predloženim zamjenama gotovo u potpunosti slijedi Maretića; tek je u manjem broju primjera ponudio leksičku inačicu u odnosu na predloženu Maretićevo zamjenu. Tako umjesto *padati u oči* Soljačić navodi *udarati u oči* kao zamjena za *(biti) napadan* ili pak umjesto Maretićeve glagola *pothvatiti se* Soljačić navodi *pobrinuti se, postarati se (o čemu)* kao zamjena za *poduzeti (mjere)*.

Drugoj skupini *rđavih* neologizama pripadaju one riječi koje nisu, kako tvrdi Maretić, tvorene u duhu čistog narodnog jezika. Takvi su primjeri prikazani u Tablici 4.

Tablica 4. Tvorbeni barbarizmi u Maretićevoj *Gramatici i stilistici* i Soljačićevu *Savjetniku*

Neologizmi (koji se protive duhu čistog narodnog jezika)	Maretić, 1899.	Soljačić, 1939.

<i>glasovir</i>	<i>klavir</i>	
<i>iznimka</i>	<i>izuzetak</i>	
<i>obaviti (posao)</i>	<i>svršiti</i>	<i>svršiti, izvršiti</i>
<i>olina</i>	<i>veličina, količina</i>	
<i>poljodjelac</i>	<i>ratar</i>	
<i>prilagoditi</i>	<i>priljubiti (čemu što)</i>	<i>priljubiti (se), katkad snaći se</i>
<i>prosvjed</i>	<i>protest</i>	
<i>tjelovježba</i>	<i>gimnastika</i>	
<i>upliv</i>	<i>utjecaj</i>	

Premda je popis tvorbenih barbarizama (Tablica 4.) u Maretićevoj *Gramatici i stilistici* doista pozamašan, tek se za *olinu* može ustvrditi da danas ne pripada suvremenom hrvatskom leksiku. Zanimljivo je da od svih drugih tzv. barbarizama u jeziku Soljačić upravo tvorbene posve preuzima od Maretića, ne udaljava se od njegovih preporuka, a tek uz barbarizme *prilagoditi* i *obaviti (posao)* uz prihvaćanje Maretićevih zamjena (*priljubiti (se)*, *svršiti*) navodi i sinonimične lekseme *snaći se*, odnosno *izvršiti*.

Zaključno može se istaknuti kako su mnoge hrvatske riječi u Maretićevu Antibarbarusu i Soljačićevim Barbarizmima proglašene nepravilnima. Budući da su oba autora zagovarala jedinstveni, srpskohrvatski jezik, nastojali su ukloniti sve što se toj ideji proturječilo. Zbog toga su sve hrvatske jezične, posebno leksičke posebnosti proglašene dijalektalnim, provincijalnim, neknjiževnim, loše tvorenim, jednom riječju – nepravilnima (Pranjković, 1998, navedeno u Samardžija, 2018: 27). Po uzoru na Maretića Soljačić je nepravilnim riječima proglašavao sljedeće: *baklja*, *darežljivost*, *djelokrug*, *glasovir*, *glazba*, *poljodjelac*, *propuh*, *samostan*, *tjedan*, *tjelovježba* i *uporaba (upotreba)*, a prednost davao posuđenicama: *luč (zublja)*, *podatljivost (podašnost)*, *područje*, *klavir*, *muzika*, *ratar*, *promaha (promaja)*, *manastir*, *nedjelja (sedmica)*, *gimnastika* i *poraba*. Isto je i sa sljedećim riječima: *teatar* (umjesto *glumište*, *kazalište*) *stanica/postaja* (umjesto *kolodvor*), *firma* (umjesto *tvrtka*), *lineal* (umjesto *ravnalo*), *režiser* (umjesto *redatelj*), *rađalište* (umjesto *rodilište*), *voz* (umjesto *vlak*) i dr.

Pojedine Soljačićeve zamjene za određene barbarizme ipak su se znatnije razlikovale od Maretićevih. Primjerice, glagol *dovinuti se*, navodi Maretić (1899: 689), znači isto što i glagol *domisliti se*. Objašnjava da navedeni glagol ne treba upotrebljavati u značenju *dokopati se* (ili *dostati se*), npr. *dovinuo se blagu*, još gore *dovinuo se blaga*. Soljačić (1939: 97) upravo glagol

dovinuti se zamjenjuje glagolom *dokopati se*. Nadalje, navode autori da je nepravilno reći *putem novina*. Maretić (1899: 695) smatra da je ispravno reći *u novinama*, dok Soljačić (1939: 114) navodi zamjenu *preko novina*. Riječ *značaj* Maretić (1899: 686) određuje kao dobar neologizam načinjen u duhu narodnog jezika, no Soljačić (1939: 129) ju određuje kao barbarizam i zamjenjuje riječju *karakter*. Navedeni odmaci pokazuju da se Soljačić ipak kritički odnosio prema Maretićevim predloženim zamjenama za pojedine lekseme te ponekad predlagao i vlastita rješenja za nepotrebne barbarizme.

3.2. Vještina pisanja

Za Soljačića (1939: 131) književni je jezik, zapravo, narodni jezik koji se najčistije govori u Hercegovini,¹⁵ a koji je oplemenjen i sveden na pravila. Jezik, osim što treba biti pravilan, treba biti i lijep. Postoje oni koji su naučili gramatiku i pravopis, ali ne znaju spretno iskazati misli. Oni jesu naučili pisati *ispravno*, ali ne i *umjetnički*. Zbog toga Soljačić nakon gramatičkih i pravopisnih pravila piše i o stilističkim:

„U prvome redu treba kod pisanja nastojati da se ne prave gramatičke i pravopisne griješke, i da svaka rečenica bude sazdana u narodnom duhu” (Soljačić, 1939: 132).

Pravila o odlikama dobra stila preuzima iz Maretićeve stilistike koja je, kako navodi, piscima nepristupačna, a osim koje nema sustavnije stilistike. Iako smatra da se nikoga ne može učiniti dobrim stilistom, donosi pravila koja mogu biti korisna onome tko nije vješt u pisanju. Iz Soljačićevih je navoda vidljivo da, kao i Maretić, smatra da stilistika ne pita *što* je rečeno, nego *kako* je rečeno. Maretić (1899: 653) stil definira kao „dobar način pismenog izricanja misli u prozi” smatrajući da se stil upotrebljava samo za prozu, a da se načinom pjesničkoga izricanja misli bavi poetika. Iako Soljačić izostavlja definiranje stila i stilistike, može se zaključiti da se slaže s Maretićevom tvrdnjom. Naime, u posljednjem poglavlju svoga *Savjetnika*, Primjeri loša jezika i stila, Soljačić navodi rečenice iz knjiga i časopisa u kojima uočava jezične i stilske pogreške, a upravo su svi primjeri preuzeti iz proznih tekstova.

Manji odmak od Maretićeve stilistike Soljačić je napravio u navođenju glavnih obilježja dobra stila. Maretić (1899: 654, 655) razlikuje tri glavna obilježja dobra ili ukusna stila: jasnoću

¹⁵Hrvatski su vukovci smatrali da se *pravilnim i čistim narodnim jezikom* govori u istočnoj Hercegovini odakle potječu Karadžićevi predci (Samardžija, 2004: 116).

(razumljivost), istinitost i ljepotu iz kojih proizlaze sva ostala: iz jasnoće jedrina i lakoća, iz istinitosti logičnost, a iz ljepote točnost, skladnost, glatkoća i čistoća. Soljačić, pak, navodi četiri glavna obilježja: čistoću, jasnoću, istinitost i ljepotu. Čistoću smatra jednim od glavnih obilježja dobra stila jer „Kada stvaramo svoju, nacionalnu, kulturu, moramo je izraziti svojim riječima, tj. svojim duhom” (Soljačić, 1939: 134). Da bi stil bio čist, navodi Soljačić, treba izbjegavati tuđe riječi. Svjestan je da se pojedine riječi ne mogu istisnuti iz književnoga jezika, stoga preporuča umjereno čišćenje jezika te dopušta arhaizme i pokrajinske riječi koje su često u upotrebi. Kao i Maretić drži da se svaka riječ za koju u jeziku postoji odgovarajuća zamjena treba odbaciti:

„Ima riječi koje niko ne može istisnuti iz književnog jezika, ali ima i takvih protiv kojih se moramo boriti iz petnih žila (jer mjesto njih imamo svoje lijepe i dobre riječi), ako želimo da budemo ne samo razumljivi čitačima nego da sačuvamo svoj nacionalni ponos” (Soljačić, 1939: 134).

Maretić u odlomku o Čistoći navodi tuđe riječi koje nije dobro upotrebljavati te razlikuje, kao što je u radu već spomenuto, slavenske i neslavenske tuđice, riječi iz kajkavskog narječja, provincijalizme, arhaizme i neologizme. Tuđice koje Maretić navodi i pojašnjava u navedenom odlomku Soljačić navodi u Barbarizmima. Iako je pojedine kajkavske riječi, npr. *bjelanjak*, *darežljivost*, *propuh*, *tjedan* smatrao barbarizmima, u odlomku Čistoća stila Soljačić (1939: 133, 134) navodi da se u jeziku treba kloniti tuđih riječi, provincijalizama, neologizama (i arhaizama) i drugih, no ne spominje izravno kajkavizme koje je Maretić smatrao velikom smetnjom jezičnom jedinstvu.

Sljedeća je odlika dobra stila jasnoća. Da bi stil bio jasan, svi dijelovi rečenice trebaju biti skladno povezani, a svaka rečenica treba biti vjerna slika piščeve misli. Autori se slažu da su pretjerana kratkoća u iskazivanju misli, kao i pretjerana razvučenost, najčešći uzroci nejasnoće. Kao prvu pogrješku protiv jasnoće Soljačić (1939: 135) navodi amfiboliju (koju Maretić naziva dvosmislenošću) te daje primjer *ne u Sibir* i *ne, u Sibir*. Maretić (1899: 657) smatra da sveza među riječima i raspored riječi najviše utječu na jasnoću, dok je iz navedena Soljačićeva primjera uočljivo kako smatra da interpunkcije imaju najveću ulogu u jasnoći. U prvom odlomku Vještine pisanja Soljačić (1939: 132, 133) navodi da se upravo po interpunkciji može prosuditi piščeva inteligencija, a slaže se da logička interpunkcija (koju afirmira Belić u svom pravopisu, a koja je uvedena umjesto gramatičke *Pravopisnim uputstvom* 1929. godine) bolje pristaje našem jeziku.

Također su pogreške protiv jasnoće tautologija, kazivanje jedne misli na različite načine, npr. *Ja mu vječno i uvijek govorim* (Soljačić, 1939: 135) i pleonazam, ponavljanje istoznačnih riječi, npr. *mrtav pokojnik* (Soljačić, 1939: 135). Takve pogreške pridonose razvučenosti zbog čega rečenica postaje nerazumljiva. Maretić (1899: 659) također pod pojmom razvučenosti razlikuje tautologiju i pleonazam. Svjestan je da deminutivne imenice znače nešto maleno (*gradić* je mali grad) i da uz njih ne treba upotrebljavati pridjev *mali*. Budući da Karadžić uz takve imenice ipak upotrebljuje pridjev *mali* (*mala kućica*), Maretić (1899: 660) to ne smatra pogreškom, već objašnjava da se time umanjenost još jače ističe. Gomilanje sinonima, leksema istog ili sličnog značenja, također je protivno jasnoći. Soljačić (1939: 136) navodi da sve sinonime koje iznosi preuzima od Maretića (1899: 661, 662, 674) koji razlikuje dvije vrste: one koji znače sasvim isto (*drag, mio; jadan, tužan, žalostan; krasan, lijep*) i one među kojima postoji manja ili veća razlika (*čast, dika, slava; mrak, tmina; strašan, užasan; truditi se, mučiti se*). Pretjeranu skraćenu koja se protivi jasnoći Maretić (1899: 657) naziva sabitošću, a Soljačić lakonizmom. Izostavljanjem pojedinih dijelova rečenica može biti nerazumljiva, kao u Soljačićevu (1939: 137) primjeru: *S njim ili na njemu*. Pod lakonizmom, odnosno sabitošću, autori navode i zeugmu. Nije ispravno, dakle, upotrebljavati jedan predikat koji se odnosi na više subjekata ili obrnuto, kao u primjeru koji navode oba autora: *gledam što radi i govori*, umjesto *gledam što radi i slušam što govori* (Maretić, 1899: 658, Soljačić, 1939: 137). Rad se može gledati, ali riječ se može slušati. Soljačić (1939: 138) kao pogrešku protiv jasnoće navodi i elipsu, izostavljanje pojedinih riječi iz cjeline, npr. *drvo na drvo, čovjek na čovjeka* (se oslanja).

Potom slijedi istinitost stila koja se ne odnosi na sadržaj, već na ljepotu izrečenog. Autori (Maretić, 1899: 668, Soljačić, 1939: 138) navode da istinitost stila nije sklona deminutivima, tj. umanjenicama (kada se predmeti ne zamišljaju u umanjenom ili dražesnom obliku) niti riječima koje su svojim značenjem slične superlativima, a mogu se zamijeniti priložima *vrlo* i *mnogo* ili pridjevom *velik*, npr. *neizrecivo* (vrlo) *drag*. Također ne podnosi afektacije, odnosno gomilanja neobičnih riječi i oblika zbog kojih tekst nije razumljiv čitateljima, kao ni gomilanje govornih nakita (bombast). Upravo je gomilanje stilskih figura, navodi Maretić (1899: 669), najprotivnije stilističkoj istinitosti i dobrome stilu te odaje, smatra Soljačić (1939: 138) neozbiljna i površna čovjeka. Za razliku od Maretića (1899: 668–671) Soljačić ne navodi primjere za diminutive, afektacije i *bombaste* izraze.

Svi navedeni zahtjevi dobra stila bili bi bespredmetni kada se ne bi obaziralo na ljepotu stila (Soljačić, 1939: 138). Pisac ljepotu postiže biranjem riječi i fraza te njihovim raspoređivanjem, a vježbanjem i čitanjem dobrih pisaca moguće je „izbrusiti” smisao za ljepotu

stila. Ona od pisca traži logično iznošenje misli, da mu dokazi i motivi budu uvjerljivi, da za svaki pojam nađe prikladnu riječ. Da bi postigao istinitost, pisac treba, navode Maretić (1899: 678) i Soljačić (1939: 139), pisati klimaksom, elementarnim pravilom, tako da u pisanju polazi od jačeg pojma prema slabijem, od višega prema nižem i obratno. Kao primjere neukusnosti Soljačić (1939: 140) navodi rečenice koje navodi i Maretić (1899: 673) u svojoj stilistici: „Pisac je protiv svojih protivnika naveo čitave *maljeve razloga* i *buzdovane dokaza*”; „Otkle ta nagla promjena u g. Pavlovića, da mu je srce iz visokog *dimnjaka samosvijesti* palo u nisku *pivnicu straha*?”; „Tada općinski liječnik g. Jovanović *objesi svoje bolesnike o klin* pa ode u Beč.”

Nakon opisivanja obilježja dobra stila Soljačić (1939: 140–146) donosi savjete za oblikovanje pisanog rada u podnaslovima: Rečenica, Paragraf, Kompozicija, Plan, Jedinstvo predmeta, Uvod, Rasprava, Zaključak. Taj dio izostaje u Maretićevoj *Gramatici i stilistici*. Jedino kada govori o skladnosti koja proizlazi iz ljepote stila, Maretić (1899: 679) iznosi da nije dosta da skladnost bude samo između sadržaja s jedne strane i između riječi i rečenica s druge strane, već treba da u skladu među sobom stoje i pojedini dijelovi rečenica i pojedine čitave rečenice. Soljačić se, dakle, za pisanje savjeta o pisanom radu poslužio, kao što u predgovoru navodi, djelima Katarine Bogdanović i Pauline Lebl-Albale.

Soljačić (1939: 140) navodi da je rečenica misao koja treba biti jasna, skladna, istinita, jedra i lijepa, a potom pokušava odgovoriti na pitanje kako treba sastavljati rečenice. Savjetuje da riječ koja je naglašena bude na početku ili na kraju rečenice, a svaka važnija misao da bude obrađena u posebnoj rečenici. Posebno upozorava na oprez pri upotrebi umetnutih rečenica koje zadržavaju glavnu misao. Niz rečenica povezanih jednom glavnom mišlju naziva se paragraf. Paragrafe odvaja nov, malo uvučen red kao što točka odvaja rečenice (Soljačić, 1939: 141), a iz jednog se paragrafa na drugi prelazi tek kada se prelazi na novu misao koja nije u uskoj vezi s mišlju iz prethodnog paragrafa. Da bi rad nekoga pisca bio pregledan, potrebno je da, nakon što je prikupio građu za svoje djelo, svaku misao postavi na pravo mjesto, a svaku pojedinost istakne prema važnosti. Upravo je red najvažniji u kompoziciji teksta.

Prije pisanja potrebno je imati plan, odnosno glavnu i sporednu misao te pomoćne pojmove. Glavna misao treba biti istaknuta odmah na početku, a potom se razvijati postupno potkrijepljena sporednim mislima i razjašnjavana potrebnim pojmovima (Soljačić, 1939: 143). Kao što nema točno određenih pravila za paragraf, tako nema ni za sastavljanje plana jer on zavisi i o prirodi same misli i o piscu i o vremenu, mjestu i prilikama u kojima se piše. Pri izradi plana

važno je na umu imati jedinstvo predmeta. Teoriju o jedinstvu predmeta Soljačić preuzima i navodi iz knjige *Teorija književnosti* Katarine Bogdanović i Pauline Lebl-Albale:

„Jedinstvo predmeta je prvi uvjet svakog sastava, a postiže se na taj način što se stalno ima pred očima glavna zamisao za koju se moraju vezivati svi odjelci i svaka rečenica u odjeljku” (Soljačić, 1939: 144).

Na kraju poglavlja Soljačić (1939: 145, 146) navodi da se svaki pisani sastav sastoji od tri glavna dijela: uvoda, rasprave i zaključka. U uvodu pisac treba upoznati čitatelje s glavnom misli, mjestom, vremenom i licima koja će se spominjati u sastavu, a koja su važna za razumijevanje glavne ideje. Rasprava je glavni dio knjige u kojoj se misao obrađuje sa svih strana, a do izražaja dolaze sve sporedne misli i pojedinosti kojima se osvjetljuje glavna ideja. U zaključku je važno da pisac nametne glavnu misao te da sastav završi čime je i započeo.

3.3. Primjeri loša jezika i stila

U posljednjem poglavlju svoga *Savjetnika* Soljačić (1939: 147–169) iznosi primjere jezičnih i stilskih pogrešaka nadajući se da će upravo to poglavlje pridonijeti usavršavanju pismenosti. Budući da knjige i časopisi, navodi Soljačić (1939: 147), vrve jezičnim i stilskim pogreškama, nije dugo morao tražiti primjere loša jezika i još lošija stila. Posljednjim je poglavljem htio upozoriti na najobičnije pogreške kojih se lako može riješiti uz malo dobre volje i ljubavi prema svom jeziku (Soljačić, 1939: 147). Primjere nije preuzimao od Maretića, već ih je sam uočavao i izdvajao iz knjiga i časopisa. U nastavku će biti izdvojene tri rečenice iz navedenog poglavlja i objašnjene nepravilnosti u njima pomoću Soljačićevih normativnih preporuka.

Prvo na što Soljačić ukazuje pisanje je enklitika:

- (1) „Interesi Zagreba i Jadrana su identični bilo u nacionalnom bilo u privrednom pogledu.”
(147)¹⁶

¹⁶Uz rečenične primjere iz Soljačićeva *Savjetnika* u ovom se dijelu rada bilježi samo broj stranice s koje se preuzimaju.

Enklitika *su* u ovoj se rečenici ne nalazi na odgovarajućem mjestu. Ona se ne odnosi na riječ *Jadrana* pa nije stilski dobro da se na nju naslanja. Ispravno bi bilo: *Interesi su* ili *identični su*. Veznik *bilo – bilo* ovdje nije najbolje upotrijebljen. Pisac je htio pojačati riječi *nacionalan* i *privredan*, stoga bi ispravnije bilo upotrijebiti veznik *i*, a jezično i stilski ispravna rečenica glasila bi: „Interesi Zagreba i Jadrana identični su i u nacionalnom i u privrednom pogledu.”

Sljedeći je Soljačićev primjer lošega jezika i stila:

- (2) „Zbog toga je potrebno da nastavnici jezika drže u I i II razredu pismene vežbe u razredu na času najmanje po pola časa nedjeljno, kako bi učenici prisvojili elementarne pojedinosti.” (153)

Zanaglasnica se ni u ovome primjeru ne nalazi na odgovarajućem mjestu. Soljačić (1939: 153) navodi da ne treba reći da će se vježbe održati u razredu jer se to u rečenici podrazumijeva. Riječ *čas* nije dobro upotrijebljena jer ona znači *minut* ili *minutu*, a pisac je htio reći *sat*. Pretjerano je reći *po pola* umjesto *pola*, a riječ *nedjeljno* pripada barbarizmima, stoga ju treba zamijeniti izrazom *na nedjelju*. Nepotrebno je pisati zarez ispred riječi *kako* jer veže namjernu rečenicu. Ispravna rečenica treba glasiti: „Zbog toga, potrebno je da nastavnici jezika drže u I i II razredu pismene vežbe pola sata na nedjelju kako bi učenici prisvojili elementarne pojedinosti.”

Soljačić navodi i sljedeću rečenicu kao primjer lošega jezika i stila:

- (3) „Sutra ujutro sam otišao na polje, ali kako nijesam znao baratati s plugom, vratio sam se kući gdje sam počeo popravljati prozore.” (164)

Uporaba sintagme *sutra ujutro*, smatra Soljačić (1939: 164), u navedenom je primjeru pogrešna jer dolazi uz perfekt glagola *otići*. S obzirom na to da izriče budućnost, ispravno je reći: *sutra ujutro ću otići* ili *idem*, a pisac je u navedenoj rečenici, zapravo, htio reći *sutradan* ili *sjutradan*. Glagol *baratati* potrebno je zamijeniti glagolom *rukovati*, a prijedlog ispred riječi *plugom* izostaviti. Prijedlog se u instrumentalu ne upotrebljava za sredstvo, već samo za društvo. U zadnjem dijelu rečenice prilog *gdje* nespretno je upotrijebljen, stoga bi stilski bilo bolje upotrijebiti veznik. Ispravno oblikovana rečenica glasila bi: „Sutradan otišao sam na polje, ali kako nijesam znao rukovati plugom, vratio sam se kući te sam počeo popravljati prozore.”

Zaključno bi valjalo istaknuti kako je poglavlje Primjeri loša jezika i stila Soljačić najsamostalnije napisao. U poglavlju Barbarizmi predloženim se zamjenama za nepotrebne riječi oslanjao gotovo u svemu na Maretićeva rješenja dana u *Antibarbarusu*. Drugo je stilističko poglavlje, Vještina pisanja, oblikovao prema *Teoriji književnosti* Katarine Bogdanović i Pauline Lebl-Albale. Pronalazeći pak primjere loša jezika i stila u književnoumjetničkome i publicističkome stilu te predlažući zamjene za uočene pogrješke, Soljačić je posljednjim stilističkim poglavljem izvorniji u odnosu na ostale dijelove *Savjetnika*.

4. Zaključak

Hrvatski je jezik prve polovice 20. stoljeća obilježen snažnim utjecajem srpskoga jezika počevši od nametanja ćirilice, ujednačavanja pravopisa i nazivlja, zanemarivanja hrvatske baštine pa sve do nastojanja da se stvoriti jedan, zajednički jezik Hrvata i Srba. Veći dio prve polovice 20. stoljeća obilježen je djelovanjem hrvatskih vukovaca koji su po uzoru na Vuka Karadžića zagovarali zajednički jezik te za osnovicu hrvatskoga standardnoga jezika odabrali novoštokavski dijalekt. Time su u potpunosti zanemarili hrvatsku tronarječnost, a sve hrvatske posebnosti, najviše one leksičke, proglašavali nepravilnima jer ih srpski jezik nije poznao. Srpski se jezik ubrzo počeo nametati Hrvatima u svim područjima javnog i društvenog života te su u hrvatski jezik počeli ulaziti brojni srbizmi. Uspostavom Banovine Hrvatske 1939. kao zasebne teritorijalne jedinice unutar Kraljevine Jugoslavije hrvatski se jezik počeo osamostaljavati, a hrvatski su jezikoslovci počeli naglašavati i isticati razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika. U tim je za hrvatski jezik povoljnijim sociopolitičkim okolnostima objavljen *Jezični i stilistički savjetnik* Marka Soljačića pisan po uzoru na Maretićevu *Gramatiku i stilistiku* iz 1899. godine. Soljačić je uspio prirediti cjeloviti jezični priručnik i u njemu obuhvatiti gramatička, pravopisna i stilska pitanja. U svega šest poglavlja iznio je opća načela bez dodatnih pojašnjenja i time oslobodio buduće pisce nedoumica te im omogućio jednostavniji pregled gramatike, pravopisa i stilistike. Po uzoru na Maretića iz jezika je najviše protjerivao kajkavizme, germanizme i neologizme, a predloženim zamjenama, uglavnom, nije odstupao od Maretićevih preporuka. Iako uz riječi koje smatra barbarizmima nije navodio njihovo podrijetlo niti objašnjavao zašto ih smatra barbarizmima, kao što je to činio Maretić u stilističkim poglavljima svoje gramatike, može se zaključiti da je jezične savjete većim dijelom pisao u duhu štokavskoga purizma. Brojne je hrvatske riječi, kao i hrvatske novotvorenice, proglašavao nepotrebnima, primjerice *baklja*, *darežljivost*, *glasovir*, *glazba*, *poljodjelac*, *propuh*, *ravnalo*, *redatelj*, *tjedan*, *tjelovježba* i *vlak*, a kao zamjenu predlagao tuđice *luč* (*zublja*), *podatljivost* (*podašnost*), *klavir*, *muzika*, *ratar*, *promaha* (*promaja*), *lineal*, *režiser*, *nedjelja* (*sedmica*), *gimnastika* i *voz*. Takve zamjene većinom nisu zaživjele u jeziku, no ima i onih riječi koje su njegovom (odnosno Maretićevom) zaslugom do danas ostale prihvatljive u aktivnom leksiku: *biljka* (umjesto *bilina*, *rastlina*), *most* (umjesto *ćuprija*), *neznalica* (umjesto *nevježa*), *pozornica* (umjesto *bina*), *ravnoteža* (umjesto *raznovjesje*), *utjecaj* (umjesto *upliv*) itd.

Pišući o odlikama dobra stila, Maretić i Soljačić ne razilaze se u mišljenjima, osim u navođenju glavnih odlika stila. Maretić razlikuje tri glavna obilježja dobra ili ukusna stila koja

proizlaze iz naravi jezika: jasnoću (razumljivost), istinitost i ljepotu, a Soljačić pridodaje još i čistoću. Soljačić je uvidio da je upravo čistoća jedan od važnijih elemenata dobra stila jer se upravo tuđe riječi najviše protive pravilnome jeziku i narodnome duhu. Zaključuje Soljačić (1939: 140): „»Stil je čovjek«. Kako treba odgajati čovjeka, tako treba usavršavati i stil.” U poglavlju Vještina pisanja, osim o odlikama dobra stila, pisao je i o oblikovanju pisanoga rada, a smatrao je da će šesto poglavlje (Primjeri loša jezika i stila) najviše pridonijeti usavršavanju pismenosti te da će primjerima loše oblikovanih rečenica najbolje ukazati na učestale jezične, ali i stilske pogriješke u pisanju. U tome je poglavlju oprimjerio sve ono o čemu je pisao u gramatičkom, pravopisnom i stilističkom dijelu *Savjetnika*. Upravo je navedeno poglavlje *Savjetnika* (Primjeri loša jezika i stila) najmanje pod utjecajem izvora na koje se predgovorno Soljačić poziva. Može se zaključiti da Soljačić nije uvelike odstupao od Maretićeve stilistike, ali i da nije nekritički preuzimao Maretićeva rješenja, već je predlagao i svoja.

U vrijeme kada se uvelike mijenja pristup proučavanju hrvatskoga jezika, Soljačić u *Savjetniku* slijedi unitarističke ideje te ne pravi značajniji odmak od vukovske jezične koncepcije zbog čega svojim *Savjetnikom* nije značajnije utjecao na razvoj hrvatskoga jezika niti značajnije pridonio njegovoj restandardizaciji.

5. Literatura

Auburger, Leopold. 2009. *Hrvatski jezik i serbokroatizam*. Maveda i Hrvatsko filološko društvo, Rijeka.

Babić, Stjepan. 2000. *Jezični savjetnici*. Vijenac 158. (<http://www.matica.hr/vijenac/158/jezicni-savjetnici-18487/>).

Badurina, Lada. 2010. *Standardizacijski procesi u 20.stoljeću*, u: Povijest hrvatskoga jezika - Književne prakse sedamdesetih, urednik Krešimir Mićanović. Zagrebačka slavistička škola, Zagreb. (https://bib.irb.hr/datoteka/538526.Zbornik38_Badurina.pdf).

Baraban, Borko. 2018. *Jezično kultiviranje hrvatskoga jezika i jezično savjetništvo u 20. stoljeću*, u: Povijest hrvatskoga jezika, 5. knjiga: 20. stoljeće – prvi dio. Croatica, Zagreb, str. 441-477.

Bašić, Nataša. 2006. *Vukovci i hrvatski jezični standard* (doktorska disertacija). Filozofski fakultet Osijek.

Cvjetičanin, Dunja. 2017. *Jezični i stilistički savjetnik Marka Soljačića* (diplomski rad). Filozofski fakultet Osijek.

Ham, Sanda. 2006. *Povijest hrvatskih gramatika*. Globus, Zagreb.

Hrvatski jezični portal. (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>), pristupljeno 3. srpnja 2020.

Morić Mohorovičić, Borana; Vlastelić, Anastazija. 2012. *Sintaksa u hrvatskim jezičnim savjetnicima 20.i 21. stoljeća*. Zbornik radova (knjiga 1). Slavistički komitet, Sarajevo. (http://www.slavistickikomitet.ba/zbornik1/files/res/downloads/download_0518.pdf).

Protuđer, Ilija. 2004. *Povijesni kronološki pregled hrvatskih jezičnih savjetnika od početka 1904. do 2004*. Kolo 2. (<http://www.matica.hr/kolo/296/povijesni-kronoloski-pregled-hrvatskih-jezicnih-savjetnika-od-pocetka-1904-do-2004-20260/>).

Rišner, Vlasta. 2006. *Hrvatsko jezično savjetništvo u 20.stoljeću*, u: Hrvatski jezik u XX. stoljeću, zbornik, urednici Marko Samardžija i Ivo Pranjković. Matica hrvatska, Zagreb, str. 367-393.

Samardžija, Marko. 1993. *Jezični purizam u NDH: Savjeti Hrvatskog državnog ureda za jezik*. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.

Samardžija, Marko. 2001. *Jezikoslovne rasprave i članci*. F. Iveković, I. Broz, T. Maretić, V. Rožić, M. Rešetar, A. Radić, N. Andrić, D. Boranić, u: *Stoljeća hrvatske književnosti*. Matica hrvatska, Zagreb.

Samardžija, Marko. 2004. *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika*; drugo prošireno izdanje. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.

Samardžija, Marko. 2006. *Hrvatski jezik od početka XX.stoljeća do godine 1945.*, u: *Hrvatski jezik u XX. stoljeću*, zbornik, urednici Marko Samardžija i Ivo Pranjković. Matica hrvatska, Zagreb, str. 9-28.

Samardžija, Marko. 2012. *Hrvatski jezik i pravopis od ujedinjenja do kraja Banovine Hrvatske (1918. – 1941.)*. Školska knjiga, Zagreb.

Samardžija, Marko. 2018. *Hrvatski jezik od početka 20. stoljeća do godine 1945.*, u: *Povijest hrvatskoga jezika*, 5. knjiga: 20. stoljeće – prvi dio. Croatica, Zagreb, str. 9-55.

5.1. Izvori

Maretić, Tomo. 1899. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Štampa i naklada knjižare L. Hartmana, Zagreb.

Soljačić, Marko. 1939. *Jezični i stilistički savjetnik*. Naklada školskih knjiga Savske banovine, Zagreb.